

HVAR — KOLIJEVKA POLJSKOG NARODA!

Šime Jurić

Kao što kod svih naroda postoje i kod Slavena različite priče i legende o njihovim prvim počecima. Među takvim pričama nesumnjivo najpoznatija je priča o trojici braće Čehu, Lehu i Mehu ili Rusu, koji su, navodno, u rimsko doba živjeli u Krapini, u Hrvatskom Zagorju, i otuda se iselili u Sjeverne i Zapadne Strane te postali tako utemeljitelji češkog, poljskog i ruskog naroda.

Prema svjedočanstvu Ljudevita Gaja¹⁾ i još nekih drugih suvremenika ova je legenda još u 19. stoljeću živjela u pričanju naroda iz okolice Krapine. Dokazano je međutim da ta priča nije nikakva narodna uspomena, prenesena usmenom predajom od naj-davnijih vremena, nego je ona literarnog porijekla, a unijeta je u narod preko pismenih ljudi i to relativno dosta kasno. Stvaraoci te legende jesu razni sredovječni poljski i češki kroničari i historici, koji su u toj priči, svaki na svoj način, ustvari iskitili i razradili kratke vijesti o prapostojbini Slavena iznesene u najstarijem slavenskom povijesnom izvoru, glasovitoj Nestorovoj Kronici.²⁾ Prema tom Ljetopisu (njegov redaktor, monah Nestor, umro je oko 1114. god.!) pradomovina Slavena bila je Srednje i Donje Podunavlje ili, kako on to kaže »kde est nine agorska zemlja i bl'garska«. Iz tih krajeva odselila su se po Nestoru pojedina slavenska plemena na Sjever u doba »kad su Vlasi (misli Rimljani!) sjeli među njih i uzeli im činiti nasilja«. Ta su se plemena onda na Sjeveru prozvala »Ljahove«. ³⁾

Može se vrlo lijepo pratiti, kako se ova jezgra Nestorova pričanja od stoljeća do stoljeća, od pisca do pisca razrađuje i dopunjuje sveđ novim detaljima, dok nije prenesena u Hrvatsku i tamo konačno dobila onu formu, kakvu je znamo iz Gajeve »Autobiografije.«

Koliko je poznato u Hrvatsku je priča stigla istom prvih decenija 16. stoljeća. Zanimljivo je da je jedan od prvih autora, koji je ovu priču prenio na Jug, bio upravo Hvaranin Vinko Pribojević.

U svome *Govoru* na jednom mjestu on izričito kaže ovo, pozivajući se pri tom na historika Eneju Silvija Piccolominiya, poljskog povjesničara Miehowitu i tzv. Poljske anale: »Braća Čeh, Leh i Rus protjerani iz Dalmacije zbog unutrašnjih ratova bijahu praoci Čeha, Poljaka i Rusa ili točnije ta tri brata dokopaše se vlasti nad tim narodima i nazvaše ih svojim imenom. Tako su po Čehu nazvani njegovim imenom Česi, koje mi nazivamo Bohemi, po Lehu Lesi, koji se sada zovu Poljaci, a po Rusu Rusi, koji se zovu i Moskoviti.«⁴⁾

Problematika legende o Čehu, Lehu i Mehu, razumljivo je, mnogo je interesirala hrvatsku historiografiju. Tako su se među ostalim pitanjem njezina postanka pozabavili opširnije i historičari Vjekoslav Klaić i Ferdo Šišić. Njihovim radovima⁵⁾ legenda je sada dovoljno osvijetljena i danas nema više nikakve sumnje o tome, kako je nastala i koja joj je stvarna historična vrijednost. Navodeći citate iz pojedinih sredovječnih ili novovjekih poljskih i čeških historičara Klaić i Šišić sasvim su jasno pokazali, na koji su način ti pisci svojim mijenjanjem ili dodavanjem ispredali dalje tkivo te priče lokalizirajući postepeno događaje u njoj u jedan određeni kraj Hrvatske – Krapinu i njenu okolicu. Kako međutim kod toga nisu dobro poznavali topografiju naših zemalja, oni u svojim izlaganjima navode katkad i takve nazive lokaliteta, koji se danas ne mogu nigdje ubicirati, pa je očito da su izmišljeni od samih autora. Takvi su na pr. nazivi »Psar« (za grad) i »Hju« (za rijeku) kod historika Dlugosza (1415–1480)⁶⁾. Miehowitina »brza i plaha rijeka Kupa«, koja razdvaja Hrvatsku i Slavoniju i uz koju se nalazila prijestolnica braće u »selu Psari« te slični nazivi kod drugih pisaca, koji se za njima povode.⁷⁾ Tek će polovicom 16. stoljeća češki ljetopisac Vaclav Hájek prvi put izričito spomenuti Krapinu, i to kao sjedište brata Leha, dok za Čeha i on piše da je stolovao »u gradu Psari, ispod koga teče brzi potok Krupa«.⁸⁾

No ovo su sve podaci dovoljno već poznati iz spomenutih radova Klaićevih i Šišićevih, pa se ne želim na tom zaustavljati. Ovdje bih htio samo upozoriti na jednu drugu zanimljivu verziju naše legende koja je izmakla našim historičarima. To je verzija o otoku Hvaru kao zavičaju poljskog praoca Leha, koju je iznio Poljski humanistički pjesnik Klement Janicki (Clemens Ianicius 1516–1543). Ovaj talentirani pjesnik, padovanski poeta laureatus, preminuo u 27 godini života, pisao je vrlo uspjele latinske elegije i epigrame u stilu Ovidija, Propercija, Tibula i drugih staroklasičnih latinskih pjesnika. Ostavio je osim toga u distisima i dva zaokružena ciklusa *Vitae regum Polonorum* i *Vitae archiepiscoporum Gnenensium*. Inače taj je Poljak bio dobar prijatelj Korčulanina Franje Nigretića, (poznatijeg pod lat. imenom Niconitius), koji je u to vrijeme živio u Krakovu kao liječnik tamošnjeg kaptola. Do poznanstva i prijateljstva između Janickog i našeg Nigretića vjerojatno je došlo

u vezi s teškom bolešću Janickoga. Janicki je za Nigretičevo djelo *De filio nato ex uxore absente marito. Cracoviae, 1541.* napisao latinski predgovor u obliku pisma upućena Bartolomeju Gadkowskom, osim toga sastavio je još i kratak pohvalni epigram *Ad uxores*, koji je također objelodanjen u tom djelu.

Ovaj dakle poljski pjesnik u rečenom ciklusu *Vitae regum Polonorum* obradio je život poljskih kraljeva, od bajkovitog Leha do suvremenog Sigismunda I, ukupno 44 biografije. Govoreći u prvoj biografiji (*Lechus primus*) o Lehu, praocu poljskog naroda, on spominje i njegov dolazak iz Hrvatske u duhu pričanja starih poljskih historika. Međutim Janicki mijenja ponešto ovu staru tradiciju i iznosi prvi originalnu svoju tvrdnju o užem zavičaju Lehovu. Lehova je pradomovina po njemu bio otok Hvar. Na ovu ideju pjesnika je očito navelo staro slavensko ime otoka (Lisna, Liesna, Liesena), koje se do danas sačuvalo u njegovu talijanskom nazivu – Lesina. S Lesine su očito došli Leh i njegovi Lesi, zaključuje pjesnik. Ostale detalje legende o dolasku Leha s Juga sačuvalo je Janicki bez promjene, pa tako sada najednom nalazimo i na Hvaru onu »brzu rijeku Krupu«, koja se spominje kod drugih historika. Budući da je ciklus Janickoga o poljskim vladarima bio nekoć vrlo omiljen u Poljskoj, da se čak čitao u školama kao školska lektira, morala je nekada ova verzija o Hvaru kao prapostojbini poljskog naroda biti tamo vrlo popularna.

Donosim poradi toga ovdje originalni latinski tekst spomenute *Vitae* i njezin hrvatski prijevod u prozi:

Lechus primus.

Quae modo Sarmatia est, quondam deserta fuerunt

Invia post magnus Deucalionis aquas.

Primus in haec Lechus populum deduxit agrestem,

De patria pulsus seditione domo:

Dalmata vir, Phariis claro patre natus in agris

Quos rapidus curvis Crupa pererrat aquis.

Colle super pulchro properatae moenia Gnesnae

Struxit et a nidis nomen habere dedit,

Omne permotus: multas ibi namque videbat

Per vicinum aquilas nidificasse nemus.

Exule patre sumus, sed plurima regna per orbem

Principia exsulibus dant sua, Roma notho.⁹⁾

(Krajevi koji su sada Sarmatia bili su nekoć neprohodna pustinja nakon velikog Deukalionova potopa. Prvi je u njih doveo divlji narod Leh zbog bune iz zavičaja protjeran, čovjek Dalmatinac, rođen od slavnog oca na hvarskim poljanama kroz koje protječe brza Krupa vijugavim vodama.

Na lijepom brežuljku sagradio je vrlo brzo zidine Gnjezna, i potaknut znamenjem dao mu ime po gnjezdima, jer je tamo u obližnjoj šumi vidio gdje se gnjezde brojni orlovi. Potomci smo oca izgnanika, ali veoma mnoga kraljevstva svoje početke zahvaljuju izgnanicima, a sam Rim vanbračnom djetetu.)

BILJEŠKE

1) Velimir Gaj. Knjižnica Gajeva. Zagreb, 1875. U predgovoru gdje je objavljena autobiografija Lj. Gaja pod nasl. Vjekopisnih moj nacrtak (str. XVIII i d.).

2) Tzv. Načalnaja letopis nastala ili točnije redigirana početkom 12 st. od ruskog monaha Nestora.

3) Isp. izd. Rus. arheogr. komisije. Petrograd, 1897. passim.

4) Vincentius Priboevus. Oratio de origine successibusque Slavorum. Venetiis, 1532. [3. izd.] Zagreb, 1951. str. 67 i 171.

5) Vjekoslav Klaić. Priča o Čehu, Lehu i Mehu (Vienac, 21/1889, str. 91-92) i Isti: Slike iz slavenske povjesti. Zagreb, 1903, str. 5-17).

Ferdo Šišić. Ime Hrvat i Srbin i teorije o doseljenju Hrvata i Srba. Dodatak: Ideja slovenske pradomovine u Podunavlju. Biologija priče o Čehu, Lehu i Mehu (Godišnjica N. Cupića, knj. 35/1922, str 35-51), izišlo i kao posebni otisak.

6) U njegovoj monumentalnoj Historia Polonica u 12 knjiga, izd. Przewdziecki. Krakov, 1873, str. 1-2.

7) Maciej Miechowita. Tractatus de duabus Sarmatiis. Ed. I. Pistorius. Basileae, 1582. T. 1., str. 122.

8) Hájek z Libočan. Kronika česká. Praha, 1541. str. 2-3.

Ovdje možemo istaknuti da i poljski historik Marcin Kromer u svome djelu De origine et rebus gestis Polonorum. Basileae, 1555., Lib. 1., cap. 2 i 15 spominje uz Psar i Krapinu kao zavičaj Lehov.

9) Clemens Ianicus. Carmina. Ed. Lud. Cwiklinski. Cracoviae, 1930. (Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum usque ad Ioannem Cochanovium. Vol. VI, str. 194-195).